

دار الفنون

الشیخ الفاضل محمد علی قزوینی

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی

تشریح نانی - ۱۹۲۵

اخوان صفا

هجری دوردنچی عصرده « اخوان صفا » [۱] نامیله بر جمعیت خفیه تشکیلی ایشدی .
بو جمعیت ، علم و فلسفه نشر ایتک و تربیه اخلاقیه یی یو کسنتمک مقصدیله مؤلفلرک اسمعی
میدانه ویرمکسزین الای بر عدد رساله نشر ایتدی . اوتاریخنده فلسفی موضوعلره دائر
یازیلان مختلف اثرلرک چوغی زمانک قیدسزلتی و تقدیرسزلکی یوزندن چورویوب محو
اولدینی حالده شکره شایاندرکه بو رسالهلر بو کونه قدر باقی قالمق حسن طالعه مظهر
اولشلردر . [۲]

بونلر ، قلمه آلدنلری زمانلر محیطنده یک بو یوک تاثیرلر و عکس العمللر حصوله
کتیرمش اولدقلری حالده متعاقب عصر عالماری طرفندن تقدیر و تعقیب ایدله مش و بناء علیه
جمعیتی تشکیل ایدن اعضا تک و رسالهلری یازانلرک و بو جمعیه منسوب الملرک فلسفی
فکرلری ، دینی قناعتلری ، اخلاق تلقیلری نه دن عبارت بولوندینی و نهایت رساله لرده
نه کبی بر فکر و مقصد تعقیب ایدلیکی تدقیق ایدله مشدر . [۳] بوسیدیه بو جمعیتک ماهیتی
وارکاننک قیعتی حقیقده بو کون ایسته دیکمز اطرافلی معلوماتی آلد ایده میورز . بونلره
دائر آلمزده موجود اولان معلومات ، معارض طرفک لطف تنقیدندن صیران خبرلردن
عبارتدر . تهزیل و تذلیلدن عبارت اولان بو خبرلر ایچنده بعضاً مهم نقطه لر ، اعترافلر و حتی
قیمتلی وثیقه لر وار .

بو وثیقه لرک اک آپسفی بزه مورخ جمال الدین بن قفطی [۴] ویرییور . بو نقطه نظر دن

[۱] اخوان صفانک اصل آدی « اخوان الصفا و خلان الوفا » در . « صفا قارداشلیری ، وفا
آرقارداشلیری » دیمکدر . بو ترکیب بر جمعیه عنوان اولاق اوزره وضع اولونمش خصوصی بر اصطلاحدر .
[۲] اخوان صفا رساله لرینک یازمه نسخه لری استانبول کتبخانه لرینک همان اکثریسنده موجودر .
هندستانده بورسالر نفیس برجموعه حالنده طبع ایدلشدر .

[۳] از میرلی اسماعیل حتی یک افندیکنک اخوان صفا جمعیتی حقیقده ادبیات فاکولته سی فلسفه
شعبه سنده کی تقریرلری طلبه طرفندن طاش باصمه سیله طبع ایتدیرلشدر . اوج فورمادان عبارت
اولان بو تقریرلر اخوان صفا جمعیتک تشکیکندن اولکی وضعیت علمیه یه بر نظر عطف ایتدکن صوکر
بو خصوصده عمومی معلومات ویرییور .

[۴] جالدین قفطی ویا سادجه ابن قفطی نامیله معروف اولان بو ذات ملوک ایوبیه زماننده
حلبده وزارت رتبه سنه نائل اولمش و تاریخی اثرلیله شهرت بولمش بر مورخدر . ۵۶۸ تاریخنده

ابن قفطینک تاریخ حکما سنده [۱] « اخوان صفا » به تخصیص ایدیان سطرلر اهمیت مخصوصه بی حائزدر. بو جمعیت حقنده بر فکر ویره بیلیمک ایچون ک مهم بر منبع اولان بو سطرلری عیناً ترجمه ایدیورم :

« اخوان صفا و ظهوره رفا » فلسفه نك مختلف بخلری حقنده بر کتاب وجوده کتیرمک مقصدیه طوبالایش بر جمعیتدر .

بونلر ، وجوده کتیر دکاری کتابی مقاله لر حائزه ترتیب ایدرک الیسی فلسفی موضوعلره عائد اولق والی برنجیسی مختصر و موجز بر صورتده بوتون بو موضوعلری احتوا ایتمک اوزره الی بر عدد مقاله قلمه آلمشلردر . بو مقاله لر ده رینلشدیرلمه بهرک احتیاج طرزلی و دلیللری توضیح ایدلمه بهرک یالکنز تشویق ماهیتنده کویا فلسفه منتسبلرینک او کرمک ایسته دکاری مباحث فلسفیه نك هر نوعه ایما و اشارت مقصدیه یازلمشلردر .

« قنط » بلده سنده دو غمشدر . والده سی قضا عر بلرندن بادیه لی برقادرین ، پدری ایسه فقط علماسندن یوسف نامنده بر ذاتدر . ابن قفطینک اصل اسمی علی ، کنیه سی ابوالحسن در . کندیسنه بعضاً قاضی الاکرم عنوانله خطاب ایدلمش اولدینی کاتب چلبی ، قاضی الاشرف دینلر بکنی ده یازمه نسه لر قید ایدیورلر . ابن ابی اصیبعه ایسه ابن قفطینی دائماً صاحب دیبه ذکر ایتمکده در . مشارالیه ک تألیف ایتدیگی اثرلردن سنه صیراسیله یازدینی بویوک تاریخ خاصه چوق قیمتلی در . مصرک تاریخاً معلوم زماندن اعتباراً صلاح الدین زمانته قدر تام بر تاریخی یازمش بو اوردنه قبیلر حقنده مکمل معلومات برمشدر . بونلردن باشقه آل سلجوق ، آل سبکتکین ، آل تومرت ، آل مرداث ، موضوعلرینه دائر برر تاریخ یازمشدر . طبقات نهماته ، طبقات ادبا و طبقات حکمایه دائر آبروجه اثرلی واردز . اثرلنده ویردیگی معلومات احتیاجه صالح وی طرفانه در . یالکنز ابویلرعلیه نه چقاجق نقطه لرده سکوت اختیار ایتدیگی کورولمکده در . ۶۴۶ تاریخنده وفات ایتمشدر .

[۱] بو کتاب هم مصرده همده آوروپاده طبع ایدلمشدر . کتابک اسمی بعض اثرلرده مختلف صورتده ضبط ایدلمش ، طابعلرده آیری آیری اسملر آلتنده کبابی نشر ایتمشدر . مصرده مطبوع اولانلر « اخبار العلماء باخبار الحکماء » عنوانی آلتنده در .

آلمانیانک « لاپزیغ » شهرنده طبع ایدیان نسه ده ایسه کتابک اسمی یرنده شو مشروحات کورولمکده در : « تاریخ الحکماء وهو مختصر الزوزنی المسمی بالمنتخبات الملتقطات من کتاب اخبار العلماء باخبار الحکماء لجمال الدین ابی الحسن علی بن یوسف القفطی » .

بوکا نظراً اوته دنبری ابن قفطینک تاریخ حکما سی دیبه معروف والیوم آلزده موجود کتابک زوزنی (محمد بن علی بن محمد الخطیبی الزوزنی) به عائد واونک طرفندن اختصار ایدلمش بر اثر اولدینی آکلاشلیور .

بورساله لری یازانلر اسملرینی کیزله مش اولدقلری ایچون بونلری کیملرک تألیف ایتدکلری خصوصنده بر جوق سوزلر سویلندی . هر طائفه حدس (ظن و تخمین) اوزرینه بنای معلومات ایدیورلردی . بر قسمی بونلرک علی بن ابی طالب (کرم الله وجهه) نسلندن برامامک سوزی اولدینی فکرینه ذاهب اولدیلز؛ فقط بوامامک اسمنی تعیین خصوصنده ایچندن برحقیقت چیقارماسی ممکن اولمایاجق صورته اختلافانه قایلدیلز! دیگر بر قسمی ده بورساله لرک عصر اولده کی کلام مکتبته منسوب بعض معتزله نیک اثر تألیفی اولدینی ادعا ایتدیلز .

بن بورساله لرک مؤلفلرینی بولوب آکلا تمق ایچون جدی آرزولر بسله دم وخیلی تحریکاتده بولوندم . نهایت « ابو حیان توحیدی » نیک برکلامنه مطلع اولدم که بو، اوچوز یمش اوچ سنه سی انساننده وزیر صمصام الدوله بن عضدالدوله نیک صور دینی سؤاله ابو حیانک ویردیکی جوابدن عبارتدر .

کاتب چلبی بو اثری « المنتخبات الملتقطات فی تاریخ الحکماء والاطباء » ماده سنده یازارک مؤلفک کندی زمانه قدر کچن مشهور فیلسوفلردن بحث ایتدیکی عنایت حق ایله عزم ایتدیکی س و یلدیکی کبی . « طبقات الحکماء واصحاب النجوم والاطباء » ماده سنده ابن قفطینک بو اثرندن بحث ایتدیکی یرده یونی ابن ابی حمزه ایله عبدالله بن سعد الازدینک اختصار ایتدیکی ده علاوه ایدیور . وزوزینک اختصار ایتدیکندن هیچ بحث ایتیمور .

کاتب چلبینک بیاناتی ومصر طبعنده کی شکل ، کتایک اسمی خصوصنده اختلاف حالنده بولونمقله برابر بونلر کتایک ابن قفطینک اثری اولدینی نقطه سنده اتفاق ایدیورلر . بو اوتهدنبری معروف اولان ومختلف اثرلرده بعض مناسبلرله ذکر ایدیان شکلده توافقی ایتکده در . فقط بونلر مع الاسف حقیقته توافقی ایتیمور . زیرا موضوع بحث اولان والیوم الارده تداول ایدن « تاریخ حکما » ابن قفطینک دکل ، اوندن « زوزنی » نیک التقاط وانتخاب ایتک صورتیه یازدینی اثردر . ابن قفطینک اصل « تاریخ حکما » دیبه یازدینی اثرک موجودیتندن بوکون خبریمز یوقدر . احتمال که بو اثر حلب تحریب ایدلیکی زمان کتبخانه ده یا تمشدر . چونکه ابن قفطینک قارداشنک ویردیکی معلوماته نظراً وزیر مشاور ایله هیچ تأهل ایتمه مش ، اوی بارغی ده بوقش . بوسیله الی بیك آنتون قیمتده کی کتبخانه سنی حلب سلطانی ناصره تودیع ایتمش واحتمال که ابن قفطی نیک بو اثری مسوده ونوط حالنده کتبخانه یه بر اقل تمشدر . آکلا شیلور که زوزنی بونلردن انتخاب ایتدکلرینی التقاط ایتک صورتیه بوکتاتی وجوده کتیر مشدره راغب پاشا کتبخانه سنک ۹۸۸ نومورده مقید اولان نسخه سنک صوکنده اثری اصلدن التقاط وانتخاب ایدن ذاتک محمد بن علی بن محمد الخطیبی الزوزنی اولدینی والتقاطی ۶۴۷ مار بختنده اتمام ایتدیکی یازیلور . عین کتبخانه نیک ۹۸۹ نومرولی نسخه سنده وکوپرولی کتبخانه سنده کی نسخه ده ابن قفطینک ترجمه حالی برادری لسانندن نقل ایدلمش ومختلف تاریخلرک بوذاته دائر یازدقلری سوزلر اخذ اولونمشدر . کتایک اسمنک « المنتخبات الملتقطات » اولدینی یا لکنز کوپرولی نسخه سی سرلوحه ده کوستریور .

ابو حیان بو جوابده مشارالیه وزیردن شو سوزلری نقل ایدیوردی :

« شو قونوشد قلمیزی بر طرف ایدهلم، نیجه بونلردن چوق مهم و هر زمان فکریمی اشغال ایدن بر مسئله وار، اوندن بحث ایدهلم : اوتهدنبری « زید بن رفاء » دن بی شبههیه دوشورن بعض سوزلر ایشیدییور، افاده سنده واقف اولمادیغ بر مذهب دن بحث ایدلدیکنی کوریورم. دوغریسی لایقیله ادراک ایده مدیکم کنایه لر، هیچ بر معنا چیقارامادیغ اشارت لر قارشوسنده قالیورم . بکا حرفلردن بحث ایدر، صو کرا نقطه لری ذکر ایدر و ادعا ایدر که (باء) ک آلتنه بر نقطه قونماسی محقق برسیدن ، (تاء) ک اوستنده ایکی نقطه بولونمائی هر حالده بر علتدن دولاییدر . کذا ظن ایدر که (الف) ک نقطه سز اولماسی بهمه حاله بر مقصده مبتنیدر . و بوکا بکنزر بر طاقم شیر ...

بو آدمه او یله بر دعوا وار که غرورندن و عظمتلی طورندن کچلمیور ، کورسه کنز دعواسنی ایضاح ایدر کن عاداتا قاباریور . یا با حیان بونلرک افعال و اطوارینی، افکار و مقاصدینی بکا ایضاح ایت ! بیلیورم که سن اونکله عقد اجتماع ایدر و چوق زمانلر یاننده او طور و رسک ! آرا کزده غریب حادثه لر ، قیمتلی و قعله لر جریان ایتشدر . بر انسانله اوزون مدت الفت ایدن کیمسه نک اونک حقیقه معلوماتی و تجربه سی صادق و مذهبتک کیزی طرفلرینه ، فکرلرینک مستور قسملرینه اطلاعی ممکن اولور . بوسبیله بو خصوصده بی تنویر ایتمه کزی ایستیورم . »

معرفیه بواشده جالب دقت بعض نقطه لر وار . بر اثر التقاط صورتیه یازسه دخی هیچ اولمازسه اثرک مقدمه سی التقاط ایدن ذات طرفندن یازیلیر . هیچ اولمازسه التقاط ایدیلن پارچه لر حقیقه اثرک بر ینده بر مطالعه یورومتک و یا ترک ایدیلن پارچه لر حقیقه بر شیء سویله مک احتیاجی حاصل اولور . حالبوکه زوزنی ، کتابک هیچ بر طرفنده بویه بر اشارتده بولونمادیفی کبی مقدمه ده عیناً شو سوزلری سویلیور : زمانه قدر هر قبیله دن و هر اتمدن چیقان اسکی و بی فیلسوفلری ، اونلرک تفرد ایتدکری سوزلردن محفوظ اولانلری، هر برینک تألیف ایتدکری کتابلری و ابداع ایتدکری فلسفی نظریه لری و کندیلرینه نسبت ایدیلن فلسفه سیستمینی ذکر و ایضاح ایتدی لطف الهی به استناداً . عزم ایتدم ، کوریورم که بونلر مجهول قالان امور دن و مهجور اولان تاریخلردندر . حالبوکه بونلری مطالعه دن آلیناجق درس لرک و سنی باشاتماک اهمیتی وار . »

بوسطرلر ، آننجی تألیف صورتیه و اثر تدقیق اولارق یازیلان کتابلرک مقدمه سنده بولونمایلیزم . اکر بونلرده التقاط ایدلمک صورتیه یازیلان اولورسه اوزمان کتابک صوکنده « کتابدن انتخاب ایتدکریمی التقاط ایتدم » ده نیلمه سی مناسب اولور . بواعبارله اسلافک زوزنی بی هیچه صایارق کتابی هر هانکی نام آلتنده اولورسه اولسون ابن قفطی به اسناد ایتلری دوغریدر . بوسبیله دره بورادم اسلافه تبعاً « تاریخ حکما » بی ابن قفطی به عطف ایتدم .

وزیرہ جواب و یردم ، اونی اسکیدن ده یکیدن ده استخدا م و تجربہ ایتک صورتیلہ بندن اول طانییان سزسکنز دیدم . سزا اونک قدیم آمری سکنز، آرا کزده کی مناسبات معروفدر .

وزیر ، جام شو سوزلری براقده شو آدمی بکا تصویر ایت دیدی .
بونک اوزرینہ شونلری سویلہدم :

بوآدم فوق العاده قدرت تحریریه صاحب اولقلہ برابر ریاضیات و ادبیاتده ، بالخاصہ نظم و نثر سونلک خصوصندہ کنیش و بارلاق بر ذہنہ و قاهر بر ذکابہ مالکدر . تراجم احوالی حفظ ایتک ، بسط ایدیلن مقالاتی قاورامق ، دینی و فکری مسائلده صاحب بصیرت اولوق و ہر فندہ یا باعث ایہام اولاجق بر ترنم ایلہ ، یا بادی افہام اولاجق بر توسط ایلہ و یا وسیلہ افہام اولاجق بر تنہای ایلہ تصرف ایتک خصوصاً ندرندہ مہارتی وار .
وزیر ، بوکا نظراً اونک مذہبی نہدر دیدی .

جواب و یردم ، ہیچ بر شینہ نسبت اولوناماز و شورہط (زمہرہ) دندر دینیلہ من دیدم . چونکہ او ہر شینہ جوشیدیور ، ہر مسئلہ دن غلیانہ کلیبور و چونکہ بسط و ایضاحیلہ ، لسانک سطوتیلہ ظہورہ کان شیلر ہب دیکشیور .

بوزات اوزون مدت بصرہدہ او طوردی . اورادہ ہر نوع صنعت و ہر شعبہ علم ایچون طوبلانمش اولان بر جمعیتہ تصادف ایتدی . بونلر مقدسی نامیلہ دخی معروف اولان ابو سلیمان محمد بن معشر الیستی ، ابوالحسن علی بن ہارون الزنجانی ، ابواحمد المہرجانی ، عوفی و سائرہدر . بونلر خدمت ایتدی و اکثر یسیلہ آرقاداش اولدی . بوجمیت منتسبیلری حسن معاشرتہ مألوف و صداقت ایلہ متمایز ایدیلر . نظافت ، طہارت و نصیحت مقصدیلہ تشکل ایتشلردی کندی آر الزندہ بر مذہب وضع ایتدیلر . بومذہبلہ رضای السہی بی قازانق یولنہ یا قلاشدقلرینی ظن ایدیورلردی . دیورلردی کہ شریعت ، جہالتلرلہ کیرلنمش وضالتلرلہ قاریشمشدر . اونی یبقایوب تمیزلہ مک ایچون فلسفہ دن باشقہ یول بوقدر . زیرا فلسفہ حکمت اعتقادیلہ و مصلحت اجتہادیہ بی جامعدر . بونلر ظن ایتدیلر کہ یونان فلسفہ سنیلہ عرب شریعتی تألیف و تنظیم ایدیلنچہ کمال حصولہ کلہ جکدر . بوفکرلہ فلسفہ نک علمی و عملی بتون اقسامنہ دائرہ الہی رسالہ یازدیلر . بونک ایچون مستقل بر فہرستدہ یابدیلر ، ہدسنہ (اخوان صفا رسائی) نامنی و یردیلر و مؤلفلرک اسملرینی کیزلہ دیلر . صوکرابو رسالہ لری کتابچیلرہ داغیتدیلر و بر جوق کیمسہلرہ ہب ایتدیلر .

بورساله‌ری دینی تعییرلر شرعی مثاللرله شبهه‌لی سوزلر و ساخنه طریقلرله دولدوردیلر .
وزیر ، سن بورساله‌ری کوردکمی دیدی .

اوت دیم بیوک بر قسمنی کوردم ؛ بونلر هرفندن قناعت بخش اولمایا جق و غیر کافی
درجه‌ده بحث ایدلمش داغتیق ، خرافه‌لر ، کنایه‌لر اُکله نوب یاپشیدیرلمش بوزوق دوزن
شیلردن عبارت .

بورساله‌دن برقاچ دانه‌سنی آله‌رق شیخ‌مزم ابوسلیمان المنطقی السجستانی محمد بن بهرامه
عرض ایتدم . شیخ برقاچ کون بونلری مطالعه ایتدی و اوزون اوزون تدقیق ایتدی سوکرا
بکا عاده ایتدی و بونلر ، دیدی یورولمشلر فقط فائده‌سز ، زحمت چکمشلر فقط بر منفعت
تأمین ایده‌مه‌مشلر ؛ اطرافنده دولاشمشر ، ایچنه کیره‌مه‌مشلر ؛ تفتی ایتمشلر ، نشئه‌لندیره‌مه‌مشلر ؛
دوقومشلر ، دوقودقلری قش پک چوروک ؛ طارامشلر فقط صاچلری (تووالتی) بوزمشلر ؛
اولمایا جق شیلری دوشومشلر ، ممکن اولمایان ، اقتدارداخلنده بولونمایان شیلره کیریشمشلر
و فلسفه‌یی شریعت ایچنده ستر ایتنه‌ک کندیلری ایچون ممکن اولاجغنی ظن ایتمشلر . نجومی ،
افلاک ، مقادیر ، مجسطی و آتارالطیبه‌کی علملری ، نعمات و ایقاعات و تفراتی اداره ایتنه‌ک
دیمک اولان موسیقی ، اوزانی و سوزلری کیمات ، کیفیات و اضافانه کوره نظر اعتباره آلان
منطقی ، خلاصه بوتون بونلری بیلیمکدن عبارت اولان فلسفه‌یی شریعت ایچنده ستر ایتنه‌ک
یعنی شریعتی فلسفه‌یه ربط ایتنه‌ک کندیلری ایچون ممکن اولاجغنی ظن ایتمشلر .

بو اولیه برآرزودرکه موفقیته امکان یوق !

بونلردن اول چوق کیمسه‌لر بو اوغورده و بومقصدله مصر آ اوغراشدیلر ! هم بونلر
داها کسکین دیشلی ، اسبابی داها حاضر لائمش ، قیمتلری داها بیوک ، اعتبارلری یوکسک ،
قوتلری داها واسع و استنادکاهلری داها موثوق کیمسه‌لر ایدی ؛ ینه آرزو ایتدکلری
شی کندیلری ایچون تمام اولمادی و امید ایتدکلرینه نائل اولامادیلر ؛ قبیح و موحش
ملونات و ذلیل عاقبتلر حاصل ایتدیلر ...

ابن عباس بخاری ، یا شیخ نیچون بونله اولدی دینه صوردی ؟

شیخ ایضاحاتنه شو صورتله دوام ایتدی :

شریعت ، الله عز و جل دن اله ایله خلق بیننده‌کی سفیر و ساطیله وحی طریقتدن ،
مناجات قاپوسندن ، دلیللرک شهادتندن معجزه‌لرک ظهورندن آلتمشدر . بونلر آرا-سند
بحث ایتنه‌ک و ایچنه دالغه یول بولونمایان شیلر وار . بو خصوصده دعوت اولونان و تنبیه

ایدیان شیلره عرض تسلیمیتدن باشقه چاره یوق . اوراده نیچون ساقط ، ناضل باطل ، شویله اولسه ایدی زائلدر . اوراده اکر وکاشکه هوایه کیدر . زیرا بو ماده لر کاملاً شریعت طرفندن حسم اولومشدر . وهپسی خیری مشتملدر . بونلر ، بوتون تفصیلاتیله حسن قبوله باغلیدر . وهربری حقتده ویریلن حکملر :

«ظاهر مکشوفه متملقدره ، تأویل معروف ایله صحیحدر ، لغت شایعه ایله نصرت ایدر ، جدل مبین ایله حمایه ایدر ، عمل صالح ایله دفع شبهه ایدر ، مثل سائر ضرب ایدر ، حلال و حرام خصوصلرنده متفق اولان واضح برهانه راجعدر ، اهل ائمه بیتنده مشهور اولان خبره و اثره مستنددر و امتک اتفاقه راجعدر ...»

طرزلی آراسنده دوران ایدر . بونلرده افلاک حرکتندن و کواکبک تأثیراتندن بحث ایدن منجمک سوزینه یر یوق ؛ حرارت و پروتیه ، رطوبت و یبوسته متعلق اولان شیلره و آثار طبیعتیه باقان ، بونلرده فاعل و منفعل کیدر و ناضل امتزاج ایتمش و ناضل اوزاقلاشمش دبییه دوشونن طبیعت طمانک ، اشیانک مقادیرندن و بونک لوازمندن بحث ایدن مهندسک و سوزلرک مرتبه لرندن ، اسماء ، حروف و افعالک نسبتلرندن بحث ایدن منطقچینک سوزلرینه ده یر یوق .

شوحالده اخوان صفایه حقایق فلسفیه بی شریعت طریقتده جمع ایتک دعواسنی کندیلرک لرندن وضع ایتمک ناضل مساغ اولابیلیر ؛ باخصوص که بو طائفه لرک آرقه سنده بو جهت لردن استفاده فکری تعقیب ایده جک اولان صاحب عزیمت کی الکیما کرلر ، طلسم جیلر کی رؤیامبرلری سحر بازلر و خلیا جیلر کی برطاقم جماعتلر دخی وار . اکر بو صورتیه فلسفه ایله شریعتی جمع ایتک جائز اولسه ایدی الله تعالی بونلری تنبیه ایدردی و صاحب شریعت شریعتی بونلر اوزرینه تأسیس ایدر و بونلری استعمال ایتک صورتیه مکملشدیرزدی . نقصاتی باشقه سنده بولدیغمز زیاده ایله تلافی ایدردی . یاخود فیلسوفلری شریعتی فلسفه ایله ایضاح ایتمک تشویق ایدر و فلسفه ایله اشتغال ایدلره بونلری تماملامق خصوصنی و فلسفه دن بو خصوصده صیران بوتون شیرلی ، طاقتلری قدر آلد ایتهلرینی امر ایدردی .

خالبو که بونلری بالذات یا پادینی کی خلیقه لرندن برینی و کندی دینی ایله قائم اولانلردن کیمسه بی بو ایشلره مأمور ایتدی . بالعکس بو کی شیلره دالمنی منع ایتدی . حتی انسانلره بونلری ذکر ایتمکی مکروه قیلدی و شوسوزلری ایله تحذیر ایتدی : « بر کیمسه فالجی به ، کاهنه ، منجمه کیدرده اوندن غائبدن خبر ایسترسه الله ایله حرب ایتمش اولور . الله ایله محاربه

ایده حرب اولنور، الله ایله مغایه ایدن مغلوب اولور» حتی «اگر الله انسانلردن یا غموری
یدی سنه حبس ایدوب ده سوکرا کوندرسه یدی درحال بر قسمی بزه الیبران ییلدیزی
یا غمور یا غیدردی دیه رک کافر اولورلردی . دیدی « ایشته بو بویله در .

سوکرا سوزه دوامله اُمت دیدی ، اصولده و فروعده درلو اختلافله دوشدیلر .
احکامک واضح و مشککنده حلال و حرام ، تفسیر و تأریل خصوصلرنده عیان ، خبر ،
عادت اصطلاحلری حقننده درلو نزاعلرده بولوندیلر . فقط بونلرک هیچ برنده منجمه ،
طیبیه ، منطقجیه ، مهندسه ، موسیقیشناسه عزیمت ، شعبده ، سحر ، کیمیا صاحبلرینه
التجا ایتمه مشلردر . زیرا الله تعالی دینی پیغمبری ایله تماملادی و وحی ایله وارد اولان
بیاندن سوکره اونو رأی ایله موضوع اولان بر بیانه محتاج قیلمادی و ناصل که بو اُمتده
کندی ایشلرینک هیچ بری ایچون فلسفه ایله اشتغال ایدنلره مراجعت ایدن بولامایوروز .
بونک کبی یهودیلردن عبارب اولان موسی اُمتنده دخی کندی دینلرندن برشی حقننده
فلاسفه یه التجا ایدن بولونمایور .

نصارادن عبارت اولان عیسی اُمتده بویله ، مجوسیلرده بویله ...

بو جهتک^۳ نظر کزده داها زیاده واضح اولماسی ایچون شوکا دقت ایدیکنز که دیدی
اُمت رأیلرنده ، مذهبلرنده و سوزلرنده چوق زمان اختلاف ایتدیلر و بو خصوصده
معتزله ، مرجئه ، شیعه ، سنیه ، خوارج کبی بر چوق صنفلره و فرقه لره آیریلدیلر . فقط بو
طائفهلردن هیچ بری فیلسوفلره التجا ایتدیلر و کندی سوزلرینی اونلرک شهساداتی
و شواهدی ایله تحقیق ایتدیلر . کذا حلال و حرام حکملری خصوصنده صدر اولدن
اعتباراً زمانمزه قدر اختلاف ایتمکده بولونان فقها ایچنده فیلسوفلردن مظاهرت و یاردیم
ایستین هیچ بر کیمسه یه تصادف ایتمیوروز .

شو حالده دین نرده ، فلسفه نرده ! وحی نازلدن مأخوذ اولان شیئی نرده ؛ رأی
زائلدن مأخوذ اولان شیئی نرده ؟ ! اگر عقله کووه نیرلرسه ، عقل هر کسه الله جل
وعزتك اولیله بر موهبه سی در که نهایت اونک بر درجه سی واردر . اودرجه یی آشان شیلری
عقل ادراک ایدمزه ، ناصل که او درجه تک دوننده اولان شیلرده اوندن مخفی قلاماز .
حالبوکه وحی بویله دکلددر ، اونک نور منتشری و بیان متیسری کافی ا .

اگر دیدی عقلک کندیسیله اکتفا اولونایلسه ایدی وحیک فائده سی اولمازدی
و عقل وحیدن مستغنی قیلاردی . حالبوکه انسانلرک عقل خصوصنده درجه لری متفاوت

اولدینی کبی عقلک انسانلرده تجلیسی ده مختلفدر . بز عقلمزه کووه نهرک وحیدن مستغنی اولسه ایدک ناصل حرکت ایدردک؟ عقل کاملاً بریمزه عائد دکل که... اوبتون انسانلرک در . فقط بریسی چیقوبده سائقه عجز وجهالتله هرعاقل عقلی قدرنجه مأمور وموظفدر او باشقه سندن فضله سفی استفادایتمکه مجبور دکلدر . چونکه او عقلی ایله کافی کورولمشدره وادرا کنک درجه سندن فضله سی کندندن بکنمز ، دیه جک اولورسه بونک بو فکرده بولوندیغندن دولایی عارلانماسی ایچون بو رأیده کندیسنه هیچ بر موافق وهیچ مطابق بولونمادیغنی سونیک کافیدر . هم اکر برانسان دین ودنیاسنک بتون احوالنده کندی عقلی ایله باشلی باشنه قالاچق اولورسه دین ودنیاسنک بتون حالاننده کندی قوتی ایله مستقل قالماسی وتک باشنه بتون صنعتلره ، هرشعبه معارفه کافی کله می ، بی نوعندن ومنسوب اولدینی قومدن هیچ کیمسه یه محتاج اولماماسی ایجاب ایدردی که بو اوتاناچق بر سوز ورسوا ایدلش بر فکرددز .

بخاری صوردی : نبوتک درجه لری ده وحی ایله مختلفدر ، وحیک اختلافیله نبوت درجه لری نیک اختلافه جواز اولدینی وبو اختلافک بولونماسی نبوتی رخنهدار ایتمه دیکی کبی عقل خصوصنده اختلافک ده جائز اولماسی لازم کلزمی ؟

شیخ جواب ویردی : وحی اصحابنک درجه لری نیک اختلافی ، کندیلیری وحی ایچون اصطفاء ، مناجاته تخصیص ورسالت ایله تعزیزایدن ذاته فارشی اعتماد واطمئناندن اوزاقلاشدیرماز . مختلف عقللره حرکت ایدنلرده بو اعتماد واطمئنان یوقدر ؛ اونلرک آنجق پک آز شیلرده اعتماد واطمئنانلری واردر . بناء علیه بویله بر مطالعه نیک چوزوکلکی وبویله برسوزسوبله ینک حاقی میدانده در .

وزیر صوردی ، بو سوزلرک هیچ برینی مقدسی ایشیتمه دی؟
 اوت دیدم ؛ بن بونلری ، آشانغی یوقاری بوکا بکزه ین سوزلری ، برچوق دفعالر ، کهر قاپوسنده کتابجیلر یاننده برآز تقدیم وتاخیرایله ویا برآرزویاده ونقصان ایله کندیسنه سوبلدم ، سکوت ابتدی وبنی جوابه اهل عد ایتمدی . لکن ابن طرارنک اوغلی حریری برکون کتابجیلر ده اونی بوکبی سوزلره هیجانلاندیردی ونهایت مقدسی دایانامادی وجوشدی . شریعت ، دیدی ، مریض اولانلرک طیبدر . فلسفه ایسه حال صحتده اولانلرک طبابتیدر . پیغمبرلر مریض اولانلری ، مرضلری تزاید ایتمسین ونهایت کسب عافیت ایدهرک یالککز مرضلری زائل اولسون دیه تداوی ایدرلر ؛ ایشته بوقدر . فیلسوفلر

ایسه اصلاً بر مرض عارض اولماسین دینه صحیح الوجود اولانلرک صحتی محافظه ایدرلر۔
 مریضک مدبری ایله صحیح الوجود اولانلرک مدبری آراسنده کی فرق ایسه واضح
 و آشکاردر۔ زیرامریض حقنده کی تدبیرک غایه سی مریضک اوتدبیرله حال صحته انتقال ایتسندن
 عبارتدر۔ بوده دواء، ناجع (یعنی مؤثر و قابل هضم اولان تعبیر دیکرله ایچنه کیروب
 اثر براقان شیئی) طیب، ناصح (یعنی صاحب خلوص) و طیبیت، قابل (یعنی خسته ناک
 مزاجی صحته مستعد) اولورسه ممکن اولور۔ صحیح الوجود اولانی تدبیرک غایه سی ایسه
 صحتی محافظه ایتکدر۔

صحت، محافظه ایدیلنجه درکه انسانه فضائل کسب ایتک فائده لی اولور۔ و صحتدرکه
 انسانی فضائل مواجهه سنه وضع واکتساب کالاته عرض ایدر۔
 آنجق بویه اولانلر سعادت عظمی ایله نجات بولش و حقیقه حیات السهبیه مستحق
 اولمش اولورلر۔

حیات السهبیه ایسه خلود و دیمومتدر۔
 اکر مرصدن قوز تولان آدمده قارشوسنده کینک طبابتی ایله فضائل کسب ایده چک
 اولورسه بوفضائل اوتنه کی فضائل جنسندن اولاماز۔ زیرا بونلرک بری تقلیدی، دیکری
 برهانیدر۔ بری ظن ایله حاصل اولمش، بری یقین ایله وجوده کلش، بری روحانی
 بری جیمانی، بری دهری بری زمانیدر۔

بونلری بیان ایتدکن صوکر ابا حیان، وزیر ایله آرالرنده جریان ایدن مناظره یی
 تماماً ذکر ایدیور و سوزی اوزادیور۔ لکن اوسوزلر بواثرده تعقیب ایدیلن غایه خارچنده
 اولدیغندن درچندن صرف نظر اولونمشدر۔
 ابن قفطینک سوزی بوراده نهایت بولویور۔

